

УДК 378.091.2

КОНДРАШОВА Лідія Валентинівна,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи
і освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: kondrashovmm@ukr.net

**УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ДО САМООСВІТНЬОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті розкриваються основні положення методології забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців у системі університетської освіти, розглядаються методологічні підходи, критерії і показники професійного становлення особистості у процесі управління навчальним процесом; конкретизуються сутність кожного підходу до організації професійної підготовки студентів і умови ефективної реалізації «Програми якості освіти», виявлення вузьких місць у практиці підготовки майбутніх фахівців і засобів їх подолання в навчальному процесі.

Ключові слова: управління; самоосвітня діяльність; підготовка до самоосвітньої діяльності; управління підготовкою до самоосвітньої діяльності, самоосвітня компетентність.

Постановка проблеми. Своєрідність освітньої ситуації в Україні визначає створення нової системи вищої освіти, зумовленої оновленням змістом освітніх стандартів, збільшенням долі самостійної роботи з панування основ обраної професії в системі університетської підготовки. Проведений аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми свідчить, що питання управління в науковій літературі розглядаються в декількох аспектах: як діяльність (Г. Єльнікова, М. Поташник та ін.), вплив (Л. Даниленко, О. Козлова та ін.) і взаємодія (Т. Давиденко та ін.), як технологізація

освітнього процесу (В. Беспалько, А. Кулагін, Ф. Янушкевич та ін.), діагностування, проектування, моделювання діяльності (В. Андрущенко, В. Лугової, О. Навроцький та ін.). У нашому дослідженні управління підготовкою до самоосвітньої діяльності розглядатиметься як діяльність.

Управлінський вплив викладачів у ході організації підготовки до самоосвітньої діяльності допомагає студентам оволодівати управлінськими діями, що позитивно впливає на процес професіоналізації вищих психічних функцій їх особистості (В. Крижко, А. Касьянова, Є. Павлютенков, В. Симонов). У документах про модернізацію вищої педагогічної освіти зазначається, що особистий досвід як головна перевага майбутнього фахівця вимагає розробки теоретичних положень, що розкривають можливості самоосвітньої діяльності в професійному становленні, саморозвитку та самоорганізації студентів університету. Тому проблема оптимізації самоосвітньої діяльності студентів у системі університетської освіти потребує подальшого дослідження в аспекті управління цим процесом.

Мета статті – теоретичне обґрунтування ефективності управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності як важливого фактору їх професійного становлення в умовах університетської освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У практиці університетської освіти увага зазвичай приділяється організації навчального процесу, самостійна ж робота студентів, а тим більше – самоосвітня діяльність, розглядається як сфера діяльності самих суб'єктів освітнього процесу без участі викладача і керівництва з його боку. Аналіз університетської практики свідчить, що самоосвітня діяльність дійсно є справою студентів, добровільною і неконтрольованою з боку викладачів.

Підготовка студентів до самоосвітньої діяльності спрямована на забезпечення їхньої здатності до кваліфікованої реалізації в майбутній професійній діяльності самоосвітніх функцій задля збагачення знань, визначених вимогами освітньої програми. Вирішення цього завдання залежить від того, наскільки ефективним буде процес управління взаємодією навчальної і самоосвітньої діяльності, спрямованої на формування самоосвітньої компетентності та створення умов для професійного становлення студентів університету.

Отже, підготовку студентів до самоосвітньої діяльності є сенс інтерпретувати як педагогічно керовану взаємодію ви-

кладача і студентів, спрямовану на набуття комплексу професійних знань, умінь, навичок, розвиток і саморозвиток професійних і особистісних якостей майбутніх фахівців у процесі навчання для продуктивної самоосвітньої діяльності як важливого чинника їх професійного зростання й збагачення професійного досвіду.

Підготовка студентів університету до самоосвітньої діяльності поєднує у своїй структурі та змісті всі види діяльності, що стимулюють професійне зростання кожного учасника самоосвітнього процесу, рівня його самоосвітньої компетентності, готовності результативно взаємодіяти з різними джерелами інформації задля її раціонального використання для власного професійного зростання. В структурі цієї підготовки важливе місце посідає, з одного боку, цілеспрямована систематична робота викладача з вирішення різного ступеня складності навчальних проблем, серед яких усе більшого практичного значення набуває проблема підготовки студентів університету до самоосвітньої діяльності. З іншого боку, – рівень самоосвітньої компетентності студентів із забезпечення умов для накопичення досвіду самостійної роботи з різними джерелами інформації та її використання у формуванні власного професійного образу.

Підготовка студентів університету до самоосвітньої діяльності являє собою процес вдосконалення їх професіоналізму, самоосвітніх функцій за допомогою нестандартних дій у ході навчання, формування самоосвітньої компетентності для вирішення актуальних проблем та впровадження інновацій у практику. Результативність підготовки студентів університету до самоосвітньої діяльності залежить від чіткості постановки мети і задач, усвідомлення їх особистісного сенсу кожним студентом у процесі професійного становлення.

Самоосвітня діяльність – це процес самоуправління, самовдосконалення якості самопізнання, самоорганізації, самовизначення, самооцінки, самоконтролю і саморозвитку особистості, який передбачає високий рівень самоосвітньої компетентності у сфері професійного становлення майбутнього фахівця і який системно організується та контролюється зовнішнім суб'єктом шляхом безперервного моніторингу досягнутих результатів.

Самоосвітня діяльність – це особистісно-орієнтована система професійної самореалізації, саморозвитку та самоствердження студентів університету в обраній професійній сфері, спрямована на

реалізацію індивідуальної стратегії зі збагачення їх самоосвітньої компетентності, творення професійного образу, накопичення досвіду творчої професійної діяльності. Самоосвітня діяльність охоплює комплекс органічно пов'язаних між собою дій, спрямованих на саморозвиток професійного образу майбутнього фахівця, розширення й збагачення його особистісного та професійно-інтелектуального потенціалу.

Підготовка до самоосвітньої діяльності передбачає організаційно структуровану і цілеспрямовану роботу з набуття досвіду самоосвітньої діяльності та психолого-педагогічний супровід професійного розвитку студентів в контексті управління взаємодією навчальної і самоосвітньої складової освітнього процесу як важливого чинника їх професійного становлення.

Метою підготовки студентів до самоосвітньої діяльності є збагачення професійної компетентності через опанування прийомів раціональної розумової діяльності, *розвиток* професійних здібностей шляхом ознайомлення з досягненнями сучасної науки; *набуття* досвіду використання різних технологій і методів самостійного опрацювання різноманітних джерел інформації; *розширення* фахових перспектив і творчого потенціалу власної особистості.

Узагальнюючи зазначене вище, можемо підготовку студентів до самоосвітньої діяльності потрактувати як цілеспрямований комплекс взаємопов'язаних організаційно-змістовних заходів, спрямованих на опанування студентами раціональних умінь і навичок розумової праці, самостійної роботи з різними інформаційними джерелами для вирішення навчальних проблем, оптимізації процесу професійного становлення і формування самоосвітньої компетентності.

Процес підготовки до самоосвітньої діяльності студентів характеризується:

- *динамічністю* (гнучкістю), що проявляється у здатності процесу управління змінюватися залежно від мети і завдань навчальної діяльності як ключового стимулу самоосвітньої діяльності студентів;

- *сталістю* процесу управління, що забезпечується стабілізацією й збереженням досягнень педагогічного (методичного) досвіду, наступністю у прийнятті управлінських рішень;

- *циклічністю й послідовністю* управлінських дій (операцій), що породжується постановкою дидактичної мети, збором інформації про стан об'єкту

управління, плануванням етапів організації і реалізації навчальної діяльності, вибором форм, методів і засобів вирішення навчальних завдань, контролем і аналізом досягнутих результатів, рефлексією і корекцією способів дій як основи підготовки студентів університету до самоосвітньої діяльності;

- *дискретністю*, яка проявляється у нерівномірності перебігу процесу управління, коли спочатку відбувається накопичення потенціалу впливів при проектуванні й постановці мети, зборі інформації, а вже потім здійснюються активні управлінські дії [1].

Підготовка до самоосвітньої діяльності не може зводитися до односторонньої трансляції навчальної інформації, носієм якої є викладач, а не її сприймаюча сторона – студент. Ще В. Сухомлинський відмічав, що «учіння – це не механічна передача знань. Це складні людські взаємовідношення» [2, с. 64]. Характерною рисою підготовки студентів до самоосвітньої діяльності є дидактична взаємодія, коли студент відчуває інтерес до себе з боку викладача, увагу і турботу про розвиток власних можливостей і здібностей. Дидактична взаємодія у навчальній діяльності забезпечує таке управління пізнавальної діяльністю студентів, при якому викладач:

- а) ставить майбутнього фахівця у позицію активного суб'єкта учіння, діючого в спільній системі комунікативної роботи групи;

- б) розвиває здатність студента до самоуправління (саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю) власної діяльності;

- в) організовує процес навчання як пошук способів вирішення навчально-пізнавальних проблем професійної спрямованості на основі творчого діалогу зі студентами [3, с. 98].

Самоосвітня діяльність являє собою усвідомлений перехід від системи зовнішнього управління до управління самими студентами власними пізнавальними діями і професійним розвитком.

Управління самоосвітньою діяльністю студентів охоплює систему заходів, серед яких: а) розробка методичних рекомендацій щодо підготовки студентів до самоосвітньої діяльності у вигляді інструкцій, пам'яток, вказівок до роботи з різними інформаційними об'єктами; б) тренінги із закріплення умінь і навичок самоосвітньої діяльності; в) ознайомлення з різними технологіями самоосвітньої діяльності; г) різні форми консультативної педагогічної допомоги та психологічної підтримки в організації самостійної діяльності майбутніх фахівців.

Управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності передбачає планування навчального процесу, яке засновується на:

- об'єктивному з'ясуванні рівня підготовленості студентів до самостійного оволодіння і засвоєння знань і практичних дій з професійно орієнтованих навчальних предметів, рівня їх готовності до самоосвітньої діяльності;

- визначенні стратегічних та локальних цілей і завдань з оволодіння основними компетентностями обраної професії і усвідомленні ролі самоосвіти у професійному становленні майбутніх фахівців;

- визначенні змістової основи освітніх програм і видів контролю за ефективністю впливу управління на результати (навчальної і самоосвітньої) діяльності студентів.

Управління самоосвітньою діяльністю реалізує низку функцій, серед яких можна виділити інформаційно-аналітичну, мотиваційно-цільову, планово-прогностичну, організаційно-виконавчу та регулятивно-корекційну. Змістова основа кожної з цих функцій формується через сукупності структуративних професійних компетентностей, опанування якими передбачається освітніми програмами відповідних спеціальностей.

Управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності – динамічний процес педагогічних впливів на особистість майбутнього фахівця у процесі освітньої діяльності, що передбачає:

- дуальність цілепокладання, що проявляється у необхідності засвоєння студентами змісту освітніх програм при реалізації індивідуальних стратегій професійного розвитку;

- використання новітніх технологій в організації навчальної і самоосвітньої діяльності;

- активізацію (внаслідок управлінських дій викладача) пізнавальної діяльності студентів та актуалізацію потреби в самоосвітньої діяльності як важливого чинника професійного становлення;

- надання своєчасної допомоги і психологічної підтримки кожному учаснику освітнього процесу в розробці та реалізації програми самоосвітньої діяльності, спрямованої на професійний розвиток особистості і збагачення професійного досвіду;

- створення емоційно сприятливого середовища для прояву творчих здібностей і креативних дій майбутніх фахівців

з досягнення цілей самоосвітньої діяльності;

- гармонізація інтелектуального й емоційного складників освітньої діяльності з метою активізації самоосвітньої діяльності задля підвищення якості навчальних досягнень студентів педагогічних спеціальностей.

Результатом управління підготовкою майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності має бути самоосвітня компетентність як здатність особистості до аналізу, накопиченню й структуруванню інформації та використанню її у самостійному вирішенні завдань освітнього процесу через сформовану готовність використовувати знання, вміння, навички, креативні здібності у не тільки при опануванні нових знань, а й для набуття професійного досвіду.

Основа управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності формується логікою взаємозв'язків навчальних предметів, які утворюють зміст освітньої програми [4, с. 73]. Відповідно до структурно-логічної будови освітньої програми важливу роль відіграє планування навчального процесу, яке передбачає:

- з'ясування рівня підготовленості студентів до самостійного опанування й засвоєння знань і способів дій з професійно орієнтованих навчальних предметів, рівня готовності суб'єктів освітнього процесу до самоосвітньої діяльності;

- визначення стратегічних і тактичних цілей і завдань з оволодіння основами обраної професії та усвідомлення ролі самоосвіти у професійному становленні майбутніх фахівців;

- визначення превалюючих заходів і видів контролю, спрямованих на забезпечення ефективності управлінського впливу на результати освітньої діяльності.

Ефективність управління навчальною і самоосвітньою діяльністю перш за все обумовлюється характером взаємодії між викладачами і студентами, який позиціонує студентів активними учасником освітнього процесу. Як зазначав Г. Дмитренко, навчання являє собою «систему усвідомлених зв'язків, починаючи із самих мимовільних, просторових соціальних дій і взаємовідношень, які мають стійкий характер» до цілеспрямованої взаємодії викладача і студентів у професійному становленні майбутніх фахівців [6, с. 77].

У зв'язку з цим необхідно при підготовці студентів до самоосвітньої діяльності планувати й вибудовувати навчальну роботу таким чином, щоби майбутні фа-

хівці перейнялися потребою в ній, усвідомили її важливість у професійному становленні й зростанні, розвитку професіоналізму. В цьому контексті важливе значення набуває виховний потенціал змісту навчальних дисциплін, який слід враховувати при проектуванні управлінських дій викладача в організації самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців. Відповідно до цього, управлінські дії мають спрямовуватися на вибір дієвих методик і технологій організації самоосвітньої діяльності; способів добору й структуризації навчальної інформації з метою допомоги студентам у самоосвітній діяльності; забезпечення сприятливих умов для оволодіння студентами технологіями самоосвітньої діяльності; діагностування рівнів сформованості самоосвітньої компетентності як показника професійного зростання майбутніх фахівців.

Висновки і перспективі подальших досліджень. Управлінська діяльність викладача з підготовки студентів до самоосвітньої діяльності спрямована на проектування послідовності дій, що забезпечують поступовість в опануванні компетентнісних вимог освітньо-професійних програм відповідних педагогічних спеціальностей. Значимим аспектом управління підготовкою до самоосвітньої діяльності є розробка програм до залучення майбутніх фахівців до інноваційних технологій навчання, самостійної роботи і самоосвіти, наближення інновацій до інтересів і можливостей кожного студента. Ефективність управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності обумовлена створенням організаційно-педагогічних умов для самоосвітньої діяльності із залученням інноваційних підходів в організації освітнього процесу та його предметно-змістових реалізацій, масштабності співпраці і якості професійної рефлексії.

Список бібліографічних посилань

1. Кондрашова Л.В., Кондрашов М.М. Управління навчальної і виховної діяльністю у вищому навчальному закладі: навчальний посібник. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2017. 226 с.
2. Сухомлинский В.А. О воспитании. М.: Молодая гвардия, 1973. 179 с.
3. Гаєвська Л.А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина 19 – початок 20 ст.): монографія. Умань: ПП Жовтий, 2008. 332 с.
4. Семиченко В.А. Концепция целостности и ее реализации в профессиональной подготовке будущих учителей: дис. ... д-ра психолог. наук. Київ, 1992.
5. Мильнер Б.З. Управление знаниями. М.: ИНФРА-М, 2003. 178 с.
6. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент, целевое управление персоналом организаций: учеб. пособие. 2-е изд., испр. Киев: МАУП, 2002. 192 с.

References

1. Kondrashova, L.V., Kondrashov, M.M. (2017). Management of educational and educational activity in a higher educational institution: A manual. Cherkasy: Bogdan Khmelnytsky national University at Cherkasy. 226 p.
2. Suhomlinsky, V.A. (1973). About education. Moscow: Young Guard. 179 p.
3. Gaevskaya, L.A. (2008). Public-government department of general secondary education in Ukraine (second floor 19th – early 20th centuries): monograph. Uman: Yellow. 332 p.
4. Semichenko, V.A. (1992). The concept of integrity and its implementation in the professional training of future teachers (Doctor Science dissertation). Kyiv.
5. Milner, B.Z. (2003). Knowledge management. Moscow: INFRA. 178 p.
6. Dmitrenko, G.A. (2002). Strategic management, targeted management of the personnel of organizations: training. 2nd ed., rev. Kyiv: IASM. 192 p.

KONDRASHOVA Lidia,

Doctor in Pedagogy, Professor, Professor of Higher School Pedagogy and Educational Management Department,

Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: kondrashovmm@ukr.net

MANAGEMENT OF UNIVERSITY STUDENTS' TRAINING TO SELF-EDUCATION ACTIVITIES

Abstract. Introduction. The article reveals the possibilities of managing the preparation of university students for self-educational activity as an important factor in the formation of their self-educational competence.

Methodology. Management is considered as a strategy for preparing university students before self-education, as a factor in the formation of their self-educational competence. Achievement of the stated goal of the research required the use of analysis, systematization, generalization of achievements in the theoretical justification of the problem under study and the formulation of theoretical provisions on the problem under study.

The purpose of the article is theoretical justification of the effectiveness of managing the preparation of students to self-educational activity as a factor of their professional development in the conditions of university education.

Statement of the contents. The essence of concepts is defined in the article: "management", "self-educational activity", "preparation before self-educational activity", "management of preparation to self-educational activity", "self-educational competence"; the purpose, tasks, principles of management of preparation of students to self-educational activity, the basic directions in realization of preparation are concretized; Conditions are revealed that ensure the effectiveness of managing the preparation of students before self-education.

Conclusions and prospects for further research. The effectiveness of managing the preparation of stu-

dents for self-educational activity is ensured by a complex of organizational and pedagogical conditions, optimization of the self-educational process, innovative activity in the formation of self-educational competence, systematic monitoring of students' independent work, reflection and evaluation of the achieved results, which pre determines the further search for solutions

to these problems and the introduction of results to the search for pedagogical practice.

Key words: *management; self-educational activity; preparation before self-education; management of preparation to self-educational activity; self-educational competence.*

*Одержано редакцією 20.02.2018
Прийнято до публікації 01.03.2018*